

# กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนผู้ก้าวพลาด<sup>1</sup>

## Learning process for life-skill development of misstepping children and juveniles

กรรทิมา เชาวตะ<sup>2</sup>

*Kanthima Chaowata*

มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ<sup>3</sup>

*Montana Pipatpen*

วันชัย ธรรมสังการ<sup>4</sup>

*Wanchai Dhammasaccakarn*

### Abstract

This article focuses on the learning process for life-skill development of misstepping children and juveniles at the Children and Juvenile Training Center so as to help them return to live happily with other people with dignity and self-value. The study was conducted using the narrative approach based on the social constructivism paradigm emphasizing learning through talking and exchanging life experience between officers of the Regional Juvenile Vocational Training Centre (9), Songkhla Province and 17 juveniles who attended the training. The data were collected during January-April 2011. The results of the study revealed that life skill development of the misstepping children and juveniles did not take place only because they had been through the life skill development process similar to the learning and teaching process of other schools in general where the focus was on development of the cognitive

---

<sup>1</sup> บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ “การปรับเปลี่ยนตัวตนของเด็กและเยาวชนผู้ก้าวพลาด” ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนามนุษย์และสังคม) และได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก โครงการทุนวิจัยมหาวิทยาลัย สงข.  
ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

<sup>2</sup> ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

Master of Arts, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University Hat Yai Campus.

<sup>3</sup> ดร. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

Ed.D., Faculty of Education, Thaksin University.

<sup>4</sup> รองศาสตราจารย์ ดร. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

Associate Professor, Ph.D., Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University Hat Yai Campus.

and psychomotor domains through vocational training and non-formal education. These children and juveniles had been through the process of learning about the world, society, other people, and their own selves, especially the therapeutic process focusing on understanding oneself. Having opportunity to check their own life history and know the negative identities given to them by society makes them realize and understand themselves well enough to know the main social discourse, and to build new knowledge in order to enable themselves to return to live in the society with dignity once again.

**Keywords:** Constructivism, life skills, self identity, learning process

### บทคัดย่อ

การศึกษานี้ให้ความสำคัญกับกระบวนการพัฒนาทักษะชีวิตให้กับเด็กและเยาวชนผ่านศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เพื่อให้พวกเขาสามารถกลับไปใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี เห็นคุณค่าในตนเอง และสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข โดยใช้วิธีการศึกษาเรื่องเล่าของชีวิต (narrative approach) บนฐานกระบวนการทัศน์สร้างสรรค์สังคม (social constructivism paradigm) ที่เน้นการให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผ่านการพูดคุยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตของเจ้าหน้าที่และเยาวชนผู้เข้ารับการฝึกอบรมในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เขต 9 จังหวัดสงขลา จำนวน 17 คน โดยใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนมกราคม-เมษายน พ.ศ. 2554 ผลการศึกษาส่งสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนผู้ก้าวพลาดมีอาจเกิดขึ้นได้เพียงเพราะการได้ผ่านกระบวนการพัฒนาทักษะชีวิตจากศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ซึ่งมีลักษณะการเรียนการสอนคล้ายคลึงกับโรงเรียนทั่วไปที่มุ่งเน้นการพัฒนาพุทธิพิสัยและทักษะพิสัยผ่านการฝึกอบรมวิชาชีพและการศึกษานอกโรงเรียน หากแต่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้โลก เรียนรู้สังคม เรียนรู้ผู้อื่น และเรียนรู้ตนเอง โดยเฉพาะกระบวนการบำบัดที่มุ่งเน้นการทำความเข้าใจในตัวตนของเด็กและเยาวชน การได้มีโอกาสตรวจสอบประวัติศาสตร์ชีวิตของตนเอง และการรู้เท่าทันต่ออัตลักษณ์เชิงลบที่สังคมครอบให้กับพวกเขา ส่งผลให้เด็กและเยาวชนกลุ่มนี้เกิดความตระหนักรู้และเข้าใจตัวตนของตนเอง จนกระทั่งสามารถรู้เท่าทันวาทกรรมหลักของสังคมและสร้างความรู้ชุดใหม่เพื่อให้ตนเองสามารถกลับมาใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีอีกครั้ง

**คำสำคัญ:** การสร้างความรู้ ทักษะชีวิต อัตลักษณ์ปัจเจกบุคคล กระบวนการเรียนรู้

## บทนำ

จากสภาพการณ์ของสังคมในปัจจุบันที่เราสามารถพบเห็นความรุนแรงและการก่ออาชญากรรมในทุกพื้นที่ ซึ่งความจริงแง่มุมนี้ทำให้ทุกฝ่ายควรต้องหันกลับมาตรวจสอบว่า การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ที่แท้จริงคืออะไร และการพัฒนามนุษย์ที่ผ่านมาได้สามารถทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันหรืออยู่ร่วมกับสรรพสิ่งได้อย่างสมดุลหรือไม่ จากแนวคิดดังกล่าวองค์การอนามัยโลกจึงได้จัดทำหลักสูตรพัฒนาทักษะชีวิตขึ้น เพื่อมุ่งหวังว่าจะสามารถแก้ไขหรือผ่อนคลายนสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมได้ เนื่องจากทักษะชีวิตเป็นความสามารถของบุคคล ในการดำเนินชีวิตประจำวันและเผชิญหน้าหรือจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับบุคคลได้อย่างเหมาะสม ในขณะที่เดียวกันกระทรวงศึกษาธิการก็ได้นำหลักสูตรดังกล่าวมาเป็นส่วนหนึ่งในนโยบายของกระทรวงโดยการสอดแทรกแนวคิดทักษะชีวิตไว้ใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรการศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตให้กับเยาวชนไทย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2555) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกลุ่มของเด็กและเยาวชน ผู้ก้าวพลาด ซึ่งสังคมมักมีเจตคติในเชิงลบกับพวกเขาและนิยมให้พวกเขากลายเป็นผู้ก้าวพลาด ดังนั้นความรู้ที่ได้จากการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อเด็กและเยาวชนและการปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาทักษะชีวิตของศูนย์ฝึกฯ ที่มีส่วนสำคัญต่อการเรียนรู้ของพวกเขาให้สามารถพึ่งตนเอง ภาคภูมิใจ ตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง รวมถึงการนำเสนอมุมมองที่แตกต่างจากความคิดกระแสหลัก เพื่อให้สังคมได้ปรับเปลี่ยนเจตคติที่มีต่อเยาวชนกลุ่มนี้

## วัตถุประสงค์

เพื่อเผยให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาทักษะชีวิตให้กับเด็กและเยาวชนผ่านศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เขต 9 จังหวัดสงขลา เพื่อให้พวกเขาสามารถกลับไปใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี ตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง และสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข

## วิธีการศึกษา

การสะท้อนให้เห็นภาพของกระบวนการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนผู้ก้าวพลาด ผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีวิทยาที่ให้ความสำคัญกับผู้ให้ความรู้มาเป็นการศึกษาว่าผู้รับความรู้สามารถสร้างความรู้/ความจริงด้วยตนเองได้อย่างไร โดยใช้มุมมองของวิธีการศึกษาเรื่องเล่า (narrative approach) ซึ่งมีรากฐานความคิดมาจากกระบวนการทัศน์สร้างสรรค์สังคม (constructivism) ความคิดความเชื่อของสังคมที่มองว่าเด็กและเยาวชนผู้ก้าวพลาดเป็นบุคคลไม่พึงปรารถนา ไม่ควรเข้าใกล้ และไม่ได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่ในสังคม เพื่อให้พวกเขาเปลี่ยนจาก “ผู้ถูกกระทำ” มาเป็น “ผู้กระทำ” และสร้างความหมายให้กับสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง ผ่านการ

ถ่ายทอดประวัติชีวิตของครู กศน. นักจิตวิทยา นายไมค์ นายมีน นายรัน และเยาวชนชายอีกหลายคนที่ได้รับการฝึกอบรมในคดีต่างๆ เช่น โทรมหญิง ปล้นทรัพย์ ค้ายาเสพติด และฆ่าโดยเจตนา ซึ่งชื่อเหล่านี้ล้วนเป็นชื่อสมมติทั้งสิ้น เรื่องเล่าดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่าพวกเขาพยายามลุกขึ้นมาต่อสู้และพิสูจน์ให้คนส่วนใหญ่ในสังคมได้รับรู้ว่าพวกเขายังมีคุณค่าที่จะดำรงชีวิตต่อไปภายใต้การเชื่อมั่นในตนเองและการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเอง

### **การก่อรูปของทักษะชีวิตเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนผู้ก้าวพลาด**

แนวคิดทักษะชีวิตมีจุดเริ่มต้นในปี พ.ศ.2536 ซึ่งองค์การอนามัยโลก (WHO) ได้ริเริ่มนำทักษะชีวิตมาใช้ในการงานด้านสาธารณสุข โดยการสอนให้เด็กและเยาวชนรู้จักคิดวิเคราะห์ที่มาของปัญหา การประเมินความเสียหายในผลกระทบของปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเอง การแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหา การสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง และการรู้จักตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสมอย่างมีวิจารณญาณสำหรับในประเทศไทยเริ่มมีการให้ความสนใจและมีการศึกษาทักษะชีวิตมากขึ้น โดยการจัดแบ่งทักษะชีวิตตามพฤติกรรมการเรียนรู้และแยกทักษะชีวิตออกเป็น 3 ด้านหลักกล่าวคือ ด้านพุทธิพิสัย (ด้านปัญญา ความคิด) ได้แก่ ความคิดวิเคราะห์วิจารณ์ และความคิดสร้างสรรค์ ด้านจิตพิสัย (ด้านจิตใจ) ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตน และความเห็นใจผู้อื่น ด้านทักษะพิสัย (ด้านการกระทำ) ได้แก่ การสร้างสัมพันธภาพ และการสื่อสาร การตัดสินใจและการแก้ไขปัญหา การจัดการกับอารมณ์และความเครียด และได้เพิ่มทักษะชีวิตด้านจิตพิสัยอีก 1 คู่ คือความภูมิใจในตนเองและความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่มีความรุนแรงของกระแสเจตคติและค่านิยมสมัยใหม่ (วนิดา ขาวมงคล เอกแสงศรี, 2546; ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์ และสุวรรณา เรืองกาญจนเศรษฐ์, 2553) ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้ให้ความสำคัญและนำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นนโยบายหลักในการดำเนินงานของกระทรวง แต่เนื่องจากงานวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะชีวิตด้านจิตพิสัยอันเป็นการทำความเข้าใจตัวตนของเด็กและเยาวชนผู้ก้าวพลาด ดังนั้นผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษากระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างการได้รับการฝึกอบรมของพวกเขา เพื่อให้เยาวชนกลุ่มนี้สามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขอีกครั้ง

### **ความสำคัญของทักษะชีวิตกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน**

ทักษะชีวิต (life skills) คือความสามารถที่บุคคลใช้ในการปรับตัวและพัฒนาตนเองให้สามารถเผชิญกับปัญหา หรือสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้อย่างสร้างสรรค์ และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ทักษะชีวิตจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนจำเป็นต้องมี เพราะนับตั้งแต่มนุษย์เกิดมาจะต้องได้รับการหล่อหลอมโดยกระบวนการตามธรรมชาติ

และกระบวนการทางสังคม ระหว่างที่ผ่านกระบวนการเหล่านี้มนุษย์ต้องเผชิญกับแรงบีบคั้น แรงกดดัน และแรงกระทบจากภายนอก บุคคลที่จะยืนหยัดอยู่บนโลกนี้ได้อย่างปกติสุข จึงต้องเป็นบุคคลที่สามารถจัดการกับแรงปะทะจากแหล่งภายนอกได้อย่างสมดุล

การปรับตัวโดยอาศัยการเรียนรู้จากกิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิต จึงมีได้จำกัดอยู่เพียง ด้านกายภาพตามสัณฐานตามทางธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมถึงกระบวนการเรียนรู้ เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับความรู้สึกรู้สึกนึกคิด จิตใจ อุดมคติ ฯลฯ ของสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้น ด้วยสติปัญญา ความสามารถและจินตนาการที่มีอยู่ตามธรรมชาติ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับ พฤติกรรมมนุษย์และการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ จึงจำเป็นจะต้องเข้าใจถึงกระบวนการที่บุคคล ได้สร้างความหมายให้กับสิ่งต่างๆ รอบตัว ดังนั้นปัจเจกบุคคลจึงต้องมีการเรียนรู้และพัฒนา ทักษะชีวิตของตนเองอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้รู้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคม ซึ่งปัจจุบันการศึกษาของประเทศไทยมีความตื่นตัวอย่างมากในเรื่องการเข้าถึงความจริงของ เด็กและเยาวชน เพราะหากพวกเขาได้รับการพัฒนาทักษะชีวิตอย่างเหมาะสมย่อมทำให้ พวกเขาตระหนักรู้ได้ว่าควรดำเนินชีวิตเช่นไรจึงสามารถอาศัยอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข การพัฒนาทักษะชีวิตจึงมีความสำคัญต่อเด็กและเยาวชนทุกคนแม้ว่าพวกเขาจะก้าวพลาด หรือยังไม่ก้าวพลาดก็ตาม

### **กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนผู้ก้าวพลาด**

ทักษะชีวิตเป็นความสามารถของบุคคลในการเผชิญกับปัญหาและการจัดการกับสิ่ง ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน เพื่อให้บุคคลสามารถปรับตัวและรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของ สิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถคิดวิเคราะห์หรือปฏิเสธสถานการณ์เชิงลบที่อาจ เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาขณะที่ใช้ชีวิตอยู่ในสังคม การพัฒนาทักษะชีวิตที่ดีเด็กและเยาวชนจำเป็น ต้องได้รับการเรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อให้พวกเขาเกิดการเรียนรู้รอบด้านและครบวงจร ในที่นี้ผู้วิจัยนำเสนอแนวทางการพัฒนาด้วยการกำหนดกระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะเหมาะสม สำหรับเด็กและเยาวชน 5 ลักษณะสำคัญ ดังนี้

ลักษณะที่หนึ่งคือ การเรียนรู้อย่างมีความสุข เป็นสภาพของการจัดการเรียนการสอน ในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย เป็นอิสระยอมรับความแตกต่างของบุคคล และเปิดโอกาสให้เด็ก และเยาวชนพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ ลักษณะที่สองคือ การเรียนรู้แบบองค์รวม เป็นการเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างสัมพันธ์ โดยผู้สอนต้องฝึกให้เด็กและเยาวชนรู้จักเชื่อมโยง สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวผสานกับเรื่องต่างๆ ไปที่เด็กและเยาวชนพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน หรืออาจยกตัวอย่างจากประสบการณ์ชีวิตจากผู้สอน ลักษณะที่สามคือ การเรียนรู้จากการ ปฏิบัติจริง เป็นการจัดการเรียนการสอนโดยเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้ฝึกคิดและ ปฏิบัติจริง ลักษณะที่สี่คือ การเรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่น เป็นการเรียนรู้ที่ให้เด็กและเยาวชน

ได้มีปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนความรู้วัฒนธรรม อารมณ์ และสังคมร่วมกัน และลักษณะที่ทำให้ คือ การเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ของตนเอง เป็นการรับรู้รูปแบบการเรียนรู้ ความถนัด จุดเด่นและจุดด้อยของตนเอง เพื่อให้เด็กและเยาวชนสามารถพัฒนาตนเองได้ดีขึ้น (เยาวลักษณ์ จิตตะโคตร, 2544) แนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปนั้น อาจเป็นแนวทางอย่างกว้างๆ ซึ่งในการจัดกระบวนการเรียนรู้จริงนั้นผู้สอนเองต้องคำนึงถึง บริบทของผู้เรียนเป็นสำคัญ เพราะกระบวนการเรียนรู้ที่เด็กและเยาวชนได้รับมิใช่เป็นเพียง การพัฒนาทักษะชีวิตให้เกิดขึ้นเท่านั้นแต่กระบวนการเรียนรู้ยังช่วยให้พวกเขาเรียนรู้ตนเอง และสร้างความรู้ร่วมกับคนอื่นๆ รวมถึงการรู้เท่าทันต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่พวกเขาเข้าไป มีปฏิสัมพันธ์ด้วย

### การก่อกำเนิดสถาบันเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนผู้ก้าวพลาด

พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 4 ได้ให้ความหมายของ “เด็ก” ว่าหมายถึง บุคคลอายุไม่เกิน 15 ปีบริบูรณ์ และ “เยาวชน” หมายความว่า บุคคลอายุเกิน 15 ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์ (พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553, 2553) เมื่อพิจารณาดังกล่าว อันเป็นช่วงวัยของการพัฒนาศักยภาพ และช่วงเปลี่ยนผ่านจากวัยเด็กสู่วัยผู้ใหญ่ เด็กและเยาวชนมีการรับรู้ ความคิด และการตัดสินใจต่างๆ ที่ยังไม่มีประสิทธิภาพเทียบเท่าผู้ใหญ่ ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับความ แตกต่างดังกล่าวมาตั้งแต่ยังใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 ว่าด้วยการปฏิบัติต่อเด็กที่ กระทำความผิดตามกฎหมายที่ศาลเพียงพิเคราะห์ถึงความรู้สึกผิดชอบของเด็กประกอบกับ ลักษณะของความผิดที่เด็กได้กระทำแล้วกำหนดโทษไปตามความเหมาะสมกับความผิดและความรู้สึกผิดชอบของเด็ก (กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, 2554)

หลังจากที่กฎกระทรวงแบ่งได้ส่วนราชการกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2545 จึงประกาศใช้กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเป็น หน่วยงานสำคัญรับผิดชอบโดยตรงต่อการดูแลเด็กและเยาวชนผู้ก้าวพลาด โดยให้การศึกษา การฝึกอาชีพ การบำบัด แก้ไข ฟื้นฟู และการสงเคราะห์ เพื่อให้พวกเขาสามารถกลับมา ใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัวและเป็นที่ยอมรับของสังคม โดยการเปลี่ยนจากโทษจำคุกเป็นการ ฝึกอบรมและส่งตัวเด็กหรือเยาวชนเข้ารับการฝึกอบรมในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการดูแลเด็กและเยาวชนผู้ก้าวพลาดตามคำสั่งศาลเยาวชนและครอบครัว ดังนั้นการจัดกระบวนการฝึกอบรมจึงมีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาทักษะชีวิตของ ผู้ก้าวพลาดให้รู้เท่าทันและสามารถกลับมาใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างภาคภูมิใจ

## กระบวนการสร้างทักษะชีวิตผ่านวิถีชีวิตของเด็กและเยาวชน

เนื่องจากมีเด็กและเยาวชนจำนวนมากมายที่ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ดังนั้น การฝึกอบรมที่เน้นการพัฒนาทักษะชีวิตให้กับเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันและความเข้มแข็งทางจิตใจให้พวกเขาสามารถกลับไปใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและไม่หวนกลับไปใช้ชีวิตแบบเดิมอีกครั้งหรือกลายเป็นอาชญากรในวัยผู้ใหญ่ต่อไป ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เขต 9 จังหวัดสงขลา ซึ่งมีระบบการบริหารงานแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มงาน กับ 1 ฝ่ายคือ กลุ่มงานพัฒนาพฤตินิสัย กลุ่มงานประสานกิจกรรมชุมชน กลุ่มงานบำบัดแก้ไขฟื้นฟู และฝ่ายบริหารงานทั่วไป เพื่อเข้ามาดูแลเด็กและเยาวชนผู้เข้ารับการฝึกอบรม โดยพยายามสอดแทรกทักษะชีวิตให้กับพวกเขาตั้งแต่วันแรกที่ก้าวเข้ามาในศูนย์ฝึกฯ จนกระทั่งได้รับอนุญาตให้กลับไปใช้ชีวิตในสังคมอีกครั้ง

ในระยะเดือนแรกเด็กและเยาวชนจะถูกส่งให้รายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่ในฝ่ายต่างๆ โดยเริ่มจากนักสังคมสงเคราะห์เพื่อพูดคุยให้คลายความวิตกกังวล ติดต่อบริษัทงานกับทางบ้าน เพื่อไม่ให้รู้สึกว่าการตนเองถูกทอดทิ้งและตัดขาดจากโลกภายนอก ก่อนที่จะไปพบกับนักจิตวิทยาเพื่อตรวจสภาพจิต แนะนำเรื่องการปรับตัวและทำกิจกรรมบำบัด ในช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาสำคัญมากเจ้าหน้าที่จะเริ่มปลูกฝังและพัฒนาทักษะชีวิตด้านต่างๆ ให้กับเด็กและเยาวชนเข้าใหม่ โดยกิจกรรมปรับสภาพจิตใจเป็นกิจกรรมเพื่อที่จะให้พวกเขาได้เข้าใจตนเองมากขึ้นและรับรู้ถึงสาเหตุที่ทำให้ตนเองต้องมาเข้ารับการฝึกอบรม เห็นคุณค่าในการใช้ชีวิต และสำนึกรู้ได้ด้วยตนเองถึงอนาคตของพวกเขา การเข้ารับการฝึกอบรมของเด็กและเยาวชนเข้าใหม่ทางศูนย์ฝึกฯ จะสอดแทรกและพยายามใช้แบบแผน กฎ ระเบียบ และข้อบังคับต่างๆ เพื่อหล่อหลอมให้เด็กและเยาวชนเข้าใหม่ทุกคนปฏิบัติตนในทิศทางเดียวกัน ด้วยการชี้แจงสิ่งที่ต้องปฏิบัติเมื่อเข้ารับการฝึกอบรม รวมถึงการดีงครอบครัวของเด็กหรือเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการรับรู้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ซึ่งในส่วนนี้ศูนย์ฝึกฯ ก็ได้จัดปฐมนิเทศอย่างเป็นทางการโดยเชิญครอบครัวมาร่วมกิจกรรมกับเด็กหรือเยาวชน และสร้างความคุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่ เพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน รับทราบปัญหาของบุตร/หลานของตน และร่วมกันหาแนวทางแก้ไขต่อไป

ผู้วิจัยยังตั้งข้อสังเกตว่าการกำหนดแบบแผนการดำรงชีวิตของเด็กและเยาวชนให้พวกเขากลายเป็นร่างกายที่เชื่องเชื่อ (docile body) อาจจะเป็นแนวทางให้พวกเขาปรับตัวได้ง่ายขึ้นเนื่องจากในระยะแรกจะเป็นช่วงที่พวกเขาอยู่ในภาวะเครียดสูงบางคนอาจสูญเสียความเป็นตัวเองและปิดกั้นตนเอง ในขั้นตอนนี้ตัวของเด็กหรือเยาวชนมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการค้นหาจุดยืนให้กับตนเอง เพราะพวกเขาจำเป็นต้องร่วมสร้างกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาทักษะชีวิตของตนเองไปพร้อมๆ กับกระบวนการเรียนรู้ของเจ้าหน้าที่ จึงจะสามารถทำให้พวกเขาก้าวข้ามสภาวะดังกล่าวไปได้ เมื่อเข้าสู่เดือนที่ 3 หากเด็กหรือเยาวชนมีความ

ประพัตติขึ้น พวกเขาจะถูกจัดให้เข้าหน่วยเรียนต่างๆ ซึ่งเป็นหลักสูตรฝึกอบรมระยะสั้น 300 ชั่วโมง โดยแบ่งเป็น 2 หลักสูตร คือ หลักสูตรภาคบังคับและหลักสูตรเสริมที่ขึ้นอยู่กับความพร้อมของบุคลากรควบคู่ไปกับระบบการศึกษาแบบสายสามัญซึ่งเป็นข้อตกลงร่วมกันกับองค์กรภาคี เพื่อการเปิดโอกาสให้เด็กหรือเยาวชนได้เรียนหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยเปิด

การที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสร่วมสนทนากับเจ้าหน้าที่และเยาวชน จึงทำให้ได้เรียนรู้กระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาทักษะชีวิตไม่จำเป็นต้องเป็นกระบวนการที่ยุ่งยากหรือซับซ้อนแต่อย่างใด เพราะสิ่งที่ทำให้เด็กและเยาวชนสามารถปรับเปลี่ยนตัวตนและเจตคติได้คือการทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่และเด็กหรือเยาวชนที่ทั้ง 2 ฝ่ายจะต้องเข้าใจบทบาท หน้าที่ของตนเองและของผู้อื่น ควบคู่กับการสื่อสารในเชิงบวก นอกจากการใช้ระบบครูที่ปรึกษาแล้วการจัดกิจกรรมบำบัดยังเป็นส่วนหนึ่งที่มุ่งให้เด็กและเยาวชนพัฒนาทักษะชีวิตด้านจิตพิสัยได้เป็นอย่างดี กิจกรรมเหล่านี้เจ้าหน้าที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะให้ข้อคิดกับพวกเขาผ่านการตั้งโจทย์ปัญหาให้ฝึกคิดวิเคราะห์ ทบทวน และเปรียบเทียบตนเองหรือการใช้ศาสนบำบัดกลมกลืนจิตใจ กระบวนการเรียนรู้ลำดับสุดท้ายคือ การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ซึ่งศูนย์ฝึกฯ จะคัดเลือกเด็กหรือเยาวชนที่เหลือระยะเวลาฝึกอบรมอีก 6 เดือนเข้าสู่กระบวนการเตรียมความพร้อม เพื่อปรับสภาพจิตใจก่อนได้รับการปล่อยตัวและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเด็กหรือเยาวชนกับครอบครัวของพวกเขา การจัดกิจกรรมเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและปัจฉิมนิเทศ รวมถึงการนำครอบครัวเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนชีวิตของเด็กและเยาวชน เพราะการให้พวกเขาเขียนแผนชีวิตของตนเองเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่าพวกเขามีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตที่ชัดเจน ทำให้รู้จักตนเองมากขึ้น และสามารถสร้างความภาคภูมิใจให้กับตนเองและครอบครัวได้

### **โรงเรียนฟ้าใหม่วิทยา: กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชน**

ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ซึ่งเปรียบเหมือนกับโรงเรียนประจำที่เด็กและเยาวชนจะต้องใช้ชีวิตอยู่ภายในโรงเรียนตลอด 24 ชั่วโมง การสร้างความรู้สึกให้พวกเขารู้สึกว่าตนเองมาอยู่ ณ สถานที่แห่งนี้เพื่อเข้ารับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในเชิงบวกมิใช่เพื่อถูกจองจำเพียงประการเดียว กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจึงนิยามศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เขต 9 จังหวัดสงขลา เป็นดังเช่นโรงเรียนทั่วไปและให้ชื่อเรียกว่า “โรงเรียนฟ้าใหม่วิทยา” เมื่อผู้วิจัยได้ไตร่ตรองและพิเคราะห์ถึงกระบวนการเรียนและการสอนของโรงเรียนแล้ว การแสวงหาความรู้ของเด็กหรือเยาวชนผู้เข้ารับการฝึกอบรมจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากต่อการปรับเปลี่ยนเจตคติ วิธีคิดที่มีต่อโลก มีต่อสังคม มีต่อผู้อื่นและมีต่อตนเองซึ่งเดิมเจ้าหน้าที่เป็นเพียงผู้นำกระบวนการฝึกอบรมมาให้กับเด็กและเยาวชนโดยมิได้คำนึง

หรือค้นหาว่าพวกเขาเกิดการเรียนรู้อย่างไร แต่งานวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้ (constructivism) ของเด็กและเยาวชนว่าพวกเขาเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและการสร้างความจริงอีกชุดหนึ่งบนพื้นที่ของศูนย์ฝึกฯ โดยการเรียนรู้จากกระบวนการจากระบวนกรฝึกอบรม วิชาชีพและการศึกษาสามัญในระบบนอกโรงเรียน

1. การเรียนรู้สังคม เรียนรู้ตนเอง และเข้าใจความเป็นตัวตนของเด็กและเยาวชน เพื่อพัฒนาระบบการฝึกวิชาชีพ : เรื่องเล่าจากประสบการณ์การสร้างความรู้ของเจ้าหน้าที่ มีน และไมค์

กระบวนการเรียนรู้ที่ทางศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เขต 9 จังหวัดสงขลา จัดให้กับเด็กและเยาวชนผู้ก้าวพลาดมีวิชาชีพที่หลากหลายซึ่งประกอบด้วยหลักสูตรภาคบังคับ จำนวน 4 หน่วยคือ หน่วยวิชาชีพช่างเชื่อม หน่วยวิชาชีพช่างไฟฟ้า หน่วยวิชาชีพช่างไม้ และก่อสร้าง และหน่วยวิชาชีพเกษตรกรรมแล้ว ทางศูนย์ฝึกฯ ยังมีความพร้อมที่จะเปิด หน่วยวิชาชีพเพิ่มอีก 4 หน่วยคือ หน่วยวิชาชีพศิลปหัตถกรรม หน่วยวิชาชีพช่างยนต์ หน่วยวิชาชีพดนตรี และหน่วยวิชาชีพตัดผม และไม่เพียงแต่หน่วยวิชาชีพที่ทางศูนย์ฝึกฯ จัดให้กับเด็กและเยาวชนเท่านั้น องค์กรภาคอื่นๆ ที่ได้ดำเนินงานกับศูนย์ฝึกฯ เช่น วิทยาลัย สารพัดช่าง จังหวัดสงขลา ได้ส่งคณาจารย์เข้ามาสอนและเปิดหลักสูตร ปวช.ช่างเชื่อม ให้กับเด็กหรือเยาวชนที่มีความสนใจภายในศูนย์ฝึกฯ ซึ่งหน่วยวิชาชีพนี้มีหน้าที่โดยตรงในการ พัฒนาทักษะชีวิตให้กับเด็กและเยาวชน

เนื่องจากความหลากหลายของพื้นฐานทางครอบครัว การศึกษา สภาพและการหล่อหลอมทางสังคมของเด็กและเยาวชนแต่ละคน การพัฒนาทักษะชีวิตให้กับพวกเขาจึง ไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะการเรียนรู้ที่ดีต้องประกอบด้วยผู้ให้ความรู้และสภาพแวดล้อมที่เอื้อ ต่อการเรียนรู้ การจัดกระบวนการเรียนรู้ของศูนย์ฝึกฯ แม้จะไม่สามารถจัดกระบวนการ เรียนรู้ที่มีลักษณะเหมาะสมได้อย่างครบถ้วน อาทิเช่น การเรียนรู้อย่างมีความสุข การเรียนรู้ แบบองค์รวม การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การเรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่น และการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ของตนเอง แต่เจ้าหน้าที่ก็พยายามจัดกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ ให้เอื้อ ต่อการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนมากที่สุด ซึ่งสามารถเห็นได้จากการที่เจ้าหน้าที่หลายท่าน มักจะนำประสบการณ์ชีวิตของตนเองมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกับเด็กและเยาวชน เพื่อให้พวกเขา คิดวิเคราะห์และเทียบเคียงกับประสบการณ์ชีวิตของตนเอง หรือการเปิดโอกาสให้เด็กและ เยาวชนลงมือปฏิบัติ ฝึกทักษะวิชาชีพด้วยตนเอง

ทั้งนี้ศูนย์ฝึกฯ มีระบบการจำแนกเด็กหรือเยาวชนเข้าชั้นเรียน โดยผู้ที่รับผิดชอบคือ นักจิตวิทยา เด็กและเยาวชนที่เข้าใหม่ 2 เดือนแรกจะมีความใกล้ชิดกับนักจิตวิทยามากกว่า เจ้าหน้าที่กลุ่มอื่นๆ การได้พูดคุยร่วมกันอย่างต่อเนื่องจึงทำให้สามารถเข้าใจพื้นฐานของเด็ก

หรือเยาวชนแต่ละคนได้ว่า เดิมทีพวกเขามีความชอบหรือความถนัดในด้านใด หรือเคยประกอบอาชีพใดมาก่อน เมื่อทราบภูมิหลังแล้วนักจิตวิทยาจะเป็นผู้จำแนกเด็กและเยาวชนเข้าหน่วยช่วง แต่ทั้งนี้นักจิตวิทยายังคงต้องถามความสมัครใจจากพวกเขาก่อนว่าเขาพึงพอใจหรือไม่ จึงจะดำเนินการต่อโดยการเสนอชื่อเข้าที่ประชุมสหวิชาชีพ เพื่อเป็นการตัดสินใจขั้นสุดท้าย และพิจารณาความพร้อมของหน่วยเรียนในการรับเด็กหรือเยาวชนเพิ่ม กระบวนการเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่กับเด็กและเยาวชนได้สร้างแบบแผนการดำเนินชีวิตร่วมกัน กล่าวคือการจำแนกเด็กหรือเยาวชนแต่ละคนเข้าหน่วยช่วงปัจจัยที่สำคัญที่สุดในกระบวนการนี้คือการให้พวกเขาเป็นผู้ตัดสินใจเลือกด้วยตนเอง ส่วนเจ้าหน้าที่จะเป็นเพียงผู้สนับสนุนเท่านั้น เพราะหลังจากที่พวกเขาได้กลับบ้านเขาอาจนำวิชาชีพดังกล่าวไปเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต อันเป็นการเพิ่มทางเลือกให้กับพวกเขามากขึ้น แม้ว่าการกระทำดังกล่าวจะเหมือนการเข้าครอบงำและจัดระเบียบให้กับชีวิตของพวกเขา แต่การกระทำเช่นนี้ยังคงจำเป็นสำหรับเด็กหรือเยาวชนที่ยังมีความอ่อนด้อยด้านทักษะชีวิต

การศึกษากระบวนการเรียนรู้ครั้งนี้ผู้วิจัยมีโอกาเข้าไปร่วมนั่งเรียนในทุกหน่วยวิชาชีพ เพื่อให้สามารถรับรู้และเข้าใจกระบวนการเรียนรู้จริงที่จัดให้กับเด็กและเยาวชน ซึ่งสามารถจำแนกการเรียนการสอนในชั้นเรียนของแต่ละหน่วยวิชาชีพได้ 3 ชั้นกล่าวคือ ชั้นแรกเมื่อเด็กและเยาวชนเข้าชั้นเรียนครูผู้สอนจะทำการเช็คจำนวนผู้เข้าเรียนว่ามาครบหรือไม่ จากนั้นผู้สอนจะอบรม สั่งสอน เตือนสติให้ผู้เรียนประพฤติตนเป็นคนดี ชั้นที่ 2 ผู้สอนจะสอนภาคทฤษฎีตามเนื้อหาวิชาของแต่ละหน่วยและให้ผู้เรียนจดบันทึกลงในสมุดเรียนของตน ชั้นที่ 3 ผู้สอนจะให้ลงมือปฏิบัติจริงและส่งชิ้นงานเพื่อเก็บคะแนน ซึ่งจากการสังเกตพบว่าการเรียนการสอนมีความคล้ายคลึงกับโรงเรียนทั่วไป และเด็กหรือเยาวชนเองก็เรียกตนเองว่าเป็น “นักเรียน” แต่สิ่งที่ทำให้การเรียนการสอนภายในศูนย์ฝึกฯ แตกต่างจากโรงเรียนอื่นๆ คือ การใช้ระบบครูที่ปรึกษาเข้ามามีส่วนร่วมสำคัญในการพัฒนาทักษะชีวิตให้กับเด็กและเยาวชน เพราะการได้พูดคุยทำความเข้าใจเป็นการสร้างความไว้วางใจให้กับพวกเขาได้ในระดับหนึ่ง นอกจากนี้ไมค์ เยาวชนที่ใช้ชีวิตอยู่ในสถานฝึกอบรมแห่งนี้มาแล้ว 4 ปี มีความรู้สึกและคิดว่า การได้เข้ามาอยู่ในศูนย์ฝึกฯ ก็มีเสนาะดีเช่นกัน การได้เข้าเรียนในหน่วยวิชาชีพที่หลากหลายทำให้ไมค์ค้นพบตนเองว่าเขาชื่นชอบอะไรและมีแนวทางหรือแผนชีวิตที่จะไปประกอบอาชีพ หลังจากได้รับการปล่อยตัว เช่นเดียวกับมิน ที่มีความคิดเห็นว่าการที่ได้เข้ามารับการฝึกอบรมเป็นโอกาสอย่างหนึ่งที่ทำให้ได้เข้าเรียนในหลักสูตร ปวช.ช่วงซ่อม ซึ่งหากยังใช้ชีวิตอยู่ข้างนอกก็คงไม่มีโอกาสได้เรียนเช่นนี้ “ศาลบอกให้มาเรียนที่นี่ก็ดีกว่าเรียนด้านนอกครับเรียนข้างนอกไม่จบ” ไม่ว่าจะเป็นไมค์หรือมิน หรือแม้แต่เด็กและเยาวชนคนอื่น ต่างมีความเห็นพ้องต้องกันว่าการมีหน่วยวิชาชีพที่หลากหลายเป็นทางเลือกหนึ่งที่ทำให้พวกเขามีวิชาชีพติดตัวนอกจากนี้รึ้น ซึ่งครั้งหนึ่งเคยตกอยู่ในฐานะของผู้ก้าวพลาดก็ได้รับโอกาสให้เข้าเรียนต่อใน

หลักสูตร ปวช.ช่างเชื่อม หลังจากได้รับการปล่อยตัวเขาเลือกที่จะศึกษาต่อด้วยเหตุผลที่ว่า “เมื่อหลุดออกมา ผมก็จะไปเรียนต่อให้จบชั้น ปวช. เมื่อเรียนจบก็จะหางานทำ ช่วยพ่อแม่ ได้ส่งน้องเรียนหนังสือ ช่วยทางบ้าน” ซึ่งขณะนั้นกำลังเดินตามความฝันของตนเองด้วยการเรียนในชั้นปีสุดท้าย และเริ่มนำความรู้มาใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อจุนเจือครอบครัว ในระหว่างปิดภาคการศึกษา

จากคำบอกเล่าของรัน ทำให้เห็นว่ากระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของเด็ก และเยาวชนมีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้เขาค้นพบจุดยืนของตนเอง และรู้ว่าตนเองจะต้องดำเนินชีวิตอย่างไรในอนาคตหลังจากได้รับการปล่อยตัว แต่ทั้งนี้มิใช่ว่าเด็กและเยาวชนทุกคนจะสามารถทำได้เช่นเขา เนื่องจากการรับรู้และกรอบความรู้ของแต่ละปัจเจกบุคคลไม่เท่ากัน จึงมีเด็กและเยาวชนอีกมากมายที่เลือกจะศึกษาในหน่วยวิชาชีพที่แตกต่างออกไป กระบวนการฝึกอบรมของศูนย์ฝึกฯ จึงจำเป็นต้องพัฒนาไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ก้าวทันกับระบบสังคมและรูปแบบของวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา กระบวนการเรียนรู้ข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าโครงสร้างการพัฒนาทักษะชีวิตของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน มีความคล้ายคลึงกับรูปแบบการบริหารงานทั่วไป การพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนผู้ก้าวพลาด ยังคงต้องคำนึงถึงการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับตัวของเด็กหรือเยาวชนหลังจากพวกเขาได้รับการปล่อยตัวควบคู่ไปกับการต้องการทางสังคม เพราะช่วงชีวิตส่วนใหญ่ของพวกเขาต้องอิงอาศัยอยู่กับสภาพแวดล้อมและสังคมที่พวกเขาอาศัยอยู่ หากเด็กและเยาวชนไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมดังกล่าวได้แล้วย่อมมีแนวโน้มที่พวกเขาอาจจะต้องกลับไปใช้วงจรชีวิตแบบเดิมอีกครั้ง

2. การเรียนรู้สังคม เรียนรู้ตนเอง และสร้างความเข้าใจร่วมกัน เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนและมหาวิทยาลัยเปิด : เรื่องเล่าจากประสบการณ์การสร้างความรู้ของเจ้าหน้าที่ และเยาวชน

ปัจจุบันสังคมไทยให้ความสำคัญกับการศึกษาสายสามัญ เพราะวุฒิการศึกษาที่ได้รับมานั้นไม่เพียงแต่เป็นเครื่องแสดงว่าผู้ครอบครองมีความรู้เท่านั้น แต่แผ่นกระดาษดังกล่าวมีความสำคัญมากต่อการสมัครงานหรือการประกอบอาชีพในองค์กรต่างๆ จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่เด็กและเยาวชนในสังคมไทยจะมุ่งมั่นและผลักดันเองให้เข้าสู่ระบบการศึกษาสายสามัญ ด้วยเหตุนี้ ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนร่วมกับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จึงได้เปิดหลักสูตรประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ขึ้นภายในศูนย์ฝึกฯ เพื่อให้เด็กและเยาวชนที่มีความสนใจและต้องการศึกษาต่อได้มีโอกาสเล่าเรียนเช่นเดียวกับเด็กและเยาวชนอื่นๆ โดยครูผู้สอนมีทั้งที่มาจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนและพนักงานพินิจที่มีความสามารถในการสอนรวมทั้งสิ้น 4 คน และมีห้องเรียนทั้งหมด 6 ห้อง ในแต่ละ

ห้องเรียนจะมีผู้เรียนประมาณ 30-40 คน แต่เนื่องจากการเรียนการสอนมีความแตกต่างจากโรงเรียนอื่นๆ ตรงที่ไม่มีผู้สอนที่เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาวิชาและเวลาเรียนมักจะถูกนำไปใช้ในการทำกิจกรรมที่ทางศูนย์ฝึกฯ จัดขึ้น ซึ่งส่งผลให้นักเรียนมีเวลาเรียนไม่เต็มที่ และการที่ผู้วิจัยได้รับโอกาสให้เป็นครูอาสาของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนแห่งนี้ ดังนั้นจากประสบการณ์ที่ได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และมีมัธยมศึกษาตอนปลายหลักสูตรใหม่ จึงทำให้ผู้วิจัยรับรู้ได้ถึงความยากลำบากในการสอนพวกเขา

เนื่องจากเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่เลิกเรียนกลางคันเพราะความเบื่อหน่าย ดังนั้นระดับความรู้จึงมีความแตกต่างกันต้องเข้ามาเรียนในชั้นเรียนเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ครูผู้สอนจึงต้องให้ความใส่ใจมากเป็นพิเศษ การปลูกฝังให้พวกเขามีความตระหนักรู้ในตนเองจึงทำได้เพียงการโน้มน้าวจิตใจให้ซื่อสัตย์กับตนเองและพึ่งพาตนเองในการเรียนให้ได้มากที่สุด การพัฒนาทักษะชีวิตให้กับพวกเขาในรูปแบบของการศึกษาสายสามัญนั้น จึงเป็นเรื่องยากยิ่งเนื่องจากความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความแตกต่างของระดับการรับรู้ ซึ่งเด็กและเยาวชนแต่ละช่วงชั้นล้วนมีอายุเกินช่วงชั้นที่พวกเขาควรจะอยู่รูปแบบการสอนในห้องเรียนจึงทำได้เพียงการคัดแยกเด็กหรือเยาวชนตามระดับความรู้ให้มานั่งรวมกลุ่มกัน ในทางกลับกันกระบวนการดังกล่าวได้กลับกลายเป็นการตอกย้ำการจัดแบ่งให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งทำให้ผู้เรียนมีการแบ่งแยกกันเองและกีดกันผู้ที่มีความรู้ต่ำกว่าตนให้ออกห่างออกไป สำหรับเยาวชนที่สำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายแล้ว ทางศูนย์ฝึกฯ ยังเปิดโอกาสให้ได้ศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา หากเปรียบเทียบกับเมื่อก่อนการให้เด็กและเยาวชนผู้ก้าวพลาดได้มีโอกาสเช่นนี้เป็นไปได้้น้อยมาก เนื่องจากพวกเขาจะต้องได้รับอนุญาตให้ออกไปสอบไล่ยังสถาบันการศึกษาที่พวกเขาเข้าเรียน ซึ่งในปัจจุบันศูนย์ฝึกฯ ได้มีนโยบายให้เยาวชนที่มีความตั้งใจจริงและต้องการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาได้ศึกษาตามที่พวกเขาคิดใจไว้ ส่วนสถาบันการศึกษาที่ให้โอกาสพวกเขาเข้าเรียนก็คือมหาวิทยาลัยเปิด ซึ่งไม่จำเป็นต้องเข้าชั้นเรียนแต่เมื่อใดที่มีการสอบไล่พวกเขาเพียงทำเรื่องขออนุญาตลาเยี่ยมบ้านกับทางศูนย์ฝึกฯ ก็สามารถไปสอบเช่นเดียวกับเยาวชนทั่วไป

แม้ว่าการศึกษาในระบบสายสามัญจะไม่สามารถพัฒนาทักษะชีวิตให้เด็กและเยาวชนมีความตระหนักรู้ในตนเอง เข้าใจในตนเองและเข้าใจผู้อื่นได้อย่างเพียงพอ แต่การศึกษาในระบบนี้เป็นความหวังให้กับพวกเขาในการมีโอกาสที่จะได้เข้าทำงานยังสถานประกอบการต่างๆ อย่างที่หวังไว้ แม้ว่าเดิมทีพวกเขาจะไม่ได้เห็นความสำคัญของการศึกษาในระบบนี้ขณะที่ใช้ชีวิตอยู่ข้างนอก แต่เมื่อต้องเข้ารับการศึกษาอบรมการได้เรียนหนังสือจึงเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าเด็กและเยาวชนบางส่วนยังเห็นคุณค่าของการศึกษาและพยายามเปลี่ยนแปลงชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น รวมถึงเป็นสิ่งแสดงว่าพวกเขาเป็นผู้ที่มาเข้ารับการศึกษาอบรมมาเรียนหนังสือไม่ใช่มาติดคุกติดตะรางอย่างที่บุคคลภายนอกเข้าใจ

## กิจกรรมเสริมทักษะชีวิตหลังกำแพง

นอกจากศูนย์ฝึกฯ จะเป็นสถานที่สำหรับฝึกวิชาชีพและศึกษาเล่าเรียนแล้ว สถานที่แห่งนี้ยังมีรูปแบบของกิจกรรมเสริมทักษะชีวิตหรือกิจกรรมบำบัดอย่างชัดเจน ซึ่งการบำบัดเป็นเทคนิคอย่างหนึ่งในการพัฒนาทักษะชีวิตให้กับเด็กและเยาวชน รูปแบบของกิจกรรมมีเนื้อหาที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะชีวิตในด้านความตระหนักรู้และการเข้าใจตนเองโดยมุ่งหวังว่าเด็กและเยาวชนที่ผ่านกระบวนการจะสามารถค้นพบตนเองและเปิดใจยอมรับกับสภาพความเป็นจริง ควบคู่ไปกับการใช้ระบบครูที่ปรึกษาเพื่อค้นหาความต้องการที่แท้จริงของตนเอง ภายใต้พฤติกรรมที่แสดงออก ซึ่งการที่เจ้าหน้าที่สามารถค้นพบสาเหตุที่แท้จริงที่ทำให้พวกเขาต้องมาเข้ารับการฝึกอบรมคืออะไร ขั้นตอนต่อไปจะนำไปสู่กระบวนการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ แม้ว่ากลุ่มบำบัดจะนำกิจกรรมที่อยู่ในตำรามาใช้กับเด็กและเยาวชน แต่เนื้อหาสาระก็มีได้แตกต่างจากกระบวนการบำบัดของนักจิตวิทยาที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ การทำความเข้าใจตัวตนของตนเอง ซึ่งกิจกรรมที่ผู้วิจัยเห็นว่ารูปแบบแผนของการพัฒนาทักษะชีวิตแฝงอยู่คือ ชมรมจิตอาสาของหัวหน้าหน่วยวิชาชีพ ที่มีแนวคิดที่ต้องการบ่มเพาะให้พวกเขามีความรับผิดชอบต่อสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ ซึ่งเริ่มจากเรื่องใกล้ๆ ตัว อย่างเช่นการเก็บขยะหรือกิจกรรมอาสาอื่นๆ โดยให้พวกเขามีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจด้วยตนเองว่าพวกเขาจะทำอะไร ซึ่งเป็นการสร้างความตระหนักรู้ให้กับเด็กและเยาวชนว่าเขเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

เด็กและเยาวชนผู้ก้าวพลาดก็เป็นเด็กเช่นมนุษย์ทั่วไป การที่พวกเขาถูกตัดสินให้เข้ารับการฝึกอบรมจึงเป็นเสมือนการตัดโอกาสพวกเขาออกจากสังคมและสภาพแวดล้อมเดิมที่พวกเขาเคยอาศัยอยู่ จึงมีไข้เรื่องแปลกที่พวกเขาจะมีความวิตกกังวลและรู้สึกเหมือนต้องอยู่คนเดียวเพียงลำพัง กระบวนการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนตั้งแต่วันแรกที่พวกเขาก้าวเข้ามาจนกระทั่งถึงวันสุดท้ายที่พวกเขาได้รับการปล่อยตัว จึงมีผลอย่างสำคัญต่อการสร้างความรู้และประสบการณ์ใหม่ให้กับพวกเขา เพื่อให้เด็กและเยาวชนกลุ่มนี้เข้าใจโลก เข้าใจสังคม เข้าใจผู้อื่น และเข้าใจตนเอง รวมถึงรู้เท่าทันต่อทางเสื่อมและสภาพแวดล้อมที่พวกเขาต้องกลับไปเผชิญได้อย่างมั่นคง เพื่อให้พวกเขาสามารถกลับไปใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีและไม่หวนกลับมาใช้ชีวิตแบบเดิมอีก

## สรุปผลและข้อเสนอแนะ

ท่ามกลางความซับซ้อนของสังคมที่ให้ความสำคัญกับปัจเจกชนผู้ซึ่งดำรงชีวิตตามความคาดหวัง ความมุ่งมั่น และเจตจำนงของสิ่งที่ถูกนิยามว่า “ปกติ” สมาชิกที่ดีของสังคมต้องดำเนินชีวิตตามบรรทัดฐานทางสังคม วาทกรรมเช่นนี้ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน เด็กและเยาวชนมากมายยังคงเป็น “ผู้กระทำ” และ “ผู้ถูกกระทำ” โดยเฉพาะเด็กหรือเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทั้งที่เจตนาและไม่เจตนา สังคมได้ตัดสินให้พวกเขา

กลายเป็นผู้กระทำผิดและถูกมองว่าเป็น “บุคคลอันตราย” “ไร้คุณค่า” และ “ไม่ควรคบหา” คำนิยามต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นความรุนแรงที่กระทำต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพวกเขาแทบทั้งสิ้น สำหรับเด็กหรือเยาวชนที่รู้เท่าทันต่อความคิด เจตคติ และความเชื่อของสังคมดังกล่าวพวกเขาได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยและได้สร้างความรู้และประสบการณ์ใหม่ให้กับตนเอง ด้วยการศึกษาระบบการเรียนรู้อย่างต่างๆ ที่ศูนย์ฝึกฯ จัดให้ทั้งการศึกษาวิชาชีพการศึกษาสามัญในระบบนอกโรงเรียน และการศึกษาประสบการณ์ตรงจากเจ้าหน้าที่และเพื่อนเยาวชนกระบวนกรเรียนรู้เหล่านี้ล้วนสอดแทรกทักษะชีวิตที่สำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชน

งานศึกษานี้พบว่ากระบวนกรพัฒนาทักษะชีวิตของศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนมิได้เป็นแบบแผนสำเร็จรูป หากแต่สิ่งที่ทำให้พวกเขาสามารถพัฒนาทักษะชีวิตในเชิงบวกเห็นคุณค่าในตนเอง ภาคภูมิใจในตนเอง และเข้าใจผู้อื่นได้ดีขึ้นนั้น เป็นผลสะท้อนมาจากการได้เรียนรู้โลก เรียนรู้สังคม เรียนรู้ผู้อื่น และเรียนรู้ตนเอง ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการเข้ารับการฝึกอบรมทำให้เด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ได้ปรับเปลี่ยนตัวตนในเชิงบวกเพื่อเป็นที่ยอมรับของสังคมและสามารถกลับมาใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมถึงการสร้างความรู้กระแสรองเพื่อให้คนในสังคมได้ตระหนักรู้ถึงแง่มุมบางประการที่แตกต่างออกไปจากแนวคิดกระแสหลักและอาจนำไปสู่การสร้างเจตคติและมุมมองเชิงบวกของบุคคลต่อเด็กและเยาวชนผู้ก้าวพลาดที่มีอยู่จริงในสังคม หากมีการนำความรู้จากงานวิจัยนี้ไปศึกษาต่อและทำให้เห็นความสัมพันธ์ของระบบสังคม การติดตามเด็กและเยาวชนหลังได้รับอนุญาตให้กลับไปใช้ชีวิตในสังคม และแนวทางป้องกันหรือแก้ไขปัญหาาร่วมกันของทุกภาคส่วนจะทำให้ความรู้ชุดนี้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

## เอกสารอ้างอิง

- กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. (2554). *ประวัติและความเป็นมา*. วันที่ค้นข้อมูล: 29 มีนาคม 2554, จาก กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน เว็บไซต์: <http://www2.djop.moj.go.th/static/history.php>
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2555). *นโยบายกระทรวงศึกษาธิการ*. วันที่ค้นข้อมูล: 2 กุมภาพันธ์ 2555, จาก กระทรวงศึกษาธิการ เว็บไซต์: <http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=26731&Key=news20>
- กลุ่มพลังวิชาการเพื่ออนาคต. (ม.ป.ป.). *พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553*. กรุงเทพฯ: พิมพ์อักษร.
- เยาวลักษณ์ จิตตะโคตร. (2544). ทักษะชีวิต: ทักษะเพื่อพัฒนาศักยภาพนักศึกษา. *APHEIT JOURNAL*. 8(1), 1-9.

- จันทน์ เจริญศรี. (2544). *โพสต์โมเดิร์นกับสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2551). *มิเชล ฟูโกต์*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ประเวศ วะสี. (2551). *สุขภาพทางปัญญา*. วันที่ค้นข้อมูล: 21 พฤษภาคม 2553, จาก จิตวิวัฒน์ เว็บไซต์: [http://jitwiwat.blogspot.com/2008/06/blog-post\\_\\_14.html](http://jitwiwat.blogspot.com/2008/06/blog-post__14.html)
- ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์ และสุวรรณา เรืองกาญจนเศรษฐ์. (ม.ป.ป.). *ทักษะชีวิต*. วันที่ค้นข้อมูล : 7 พฤษภาคม 2553, จากสำนักงานส่งเสริมสุขภาพ เว็บไซต์: <http://info.thaihealth.or.th/node/979>
- วนิดา ขาวมงคล เอกแสงศรี. (2546). *หลักการสอนการพัฒนาทักษะชีวิต*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Hewitt, John. P. (1997). *Self and society : a symbolic interactionist social psychology*. (7th ed.). United States: Allyn & Bacon a viacom.
- Holland, Dorothy, Debra Skinner, William Lachicotte Jr, and Carole Cain. (1998). *Identity and agency in cultural worlds*. London: Harvard University.